

GULLALDEREN: MYTE OG VIRKELIGHET¹

FERDINAND LINTHOE NÆSHAGEN

1. Innledning

Ennå blomstrer myten om den gyldne tiden da eldre steinalders mennesker levde i fred og lykke slik andre jegere og samlere skal ha levd helt til vår tid. Her vil jeg gjøre tre ting – først beskrive denne gullaldermyten, dernest sammenligne den med virkeligheten, og så se hvilke følger dette har for synet på historie og historisk teori. Det er særlig to nyutkomne bøker som har vekket interessen – den ene er den amerikanske klassiskfilologen Bruce Thorntons temperamentsfulle og hardtslående *Plagues of the Mind*², den andre er den norske biologen Iver Mysteruds atskillig forsiktige behandling i hans *Mennesket og moderne evolusjonsteori*³ som gir en klart skrevet og bred oversikt over et emne med mange fasetter (1255 sider).

Ottar Dahl skriver at den anvendte historieforskningens viktigste oppgave er å motarbeide misbruk av historiske påstander. Historieforskningen har, skriver han, en primær sosial funksjon i å motarbeide slik misbruk, ja faktisk er historieforskningens funksjon overveiende kritisk eller negativ.⁴ Men Dahls syn, at feil historisk kunnskap kan føre til feil handlingsvalg, innebærer også at korrekt historisk kunnskap kan holde en på riktig spor. Jeg skal prøve å vise at han har rett, og skal gjøre det ved å skyte ned vrangforestillingen om gullalderen som også forskere har latt seg forføre av. Ved å gjøre dette vil jeg samtidig kaste lys over et annet syn på historieforskningens oppgave, ett som har blitt fremlagt av to britiske historikere, Edward Hallett Carr og John Harold Plumb, nemlig at oppgaven er å beskrive og fremme fremskritt.

Gullaldermyten har i snart tre tusen år fått mennesker til å drømme om et roligere, lykkeligere, enklere og vakrere liv. Slik skal det ha vært i en fjern fortid da folk levde i harmoni med naturen og med hverandre – som det ble beskrevet av greske og romerske oldtidsdiktere. Det var også noen som plasserte dette jordiske paradiset i sin egen tid – Horats diktet om *Insulae Fortunatorum*⁵ – men hovedtrekkene er de samme, enkelhet, harmoni og fred. Drømmen om et slikt liv, et Utopia, kan fremdeles trollbinde oss, og selv om svært få ønsker å vende tilbake til jeger- og samlertilivet, er det flere som tror at mye har gått tapt med hvert teknologisk skritt fremover, til jordbruk, til industrialisering, og til postindustrialiseringen med sine mikroprosessorer.

Som Bruce Thornton skriver, er gullaldermyten ikke død.⁶ Men den bør avlives, og av to grunner: For det første viser både teori og empiriske data at den er feil, og for det andre fordi den støtter opp under holdninger som kan føre til alvorlige feilprioriteringer – som Thornton skriver⁷ og Dahl neppe vil være uenig i. Her skal jeg videreutvikle Thorntons syn men oftest fra et annet utsiktspunkt, nemlig samfunnsvitens. Fremstillingen tar først for seg romerske klassikere,

¹ Jeg skylder de fysiske antropologene Pia Bennike, Manfred Kunter og Berit Sellevold takk for råd, og de romerske dikterne takk for inspirasjon og glede.

² Thornton 1999.

³ Mysterud 2003.

⁴ Dahl 1967: 131-33.

⁵ *Epodes XVI*.

⁶ 1999: 131-76.

⁷ 1999: XIII-XXIV.

fortsetter så med fysisk og sosial antropologi eller makrososiologi, sammen med arkeologi, og ender med allmenn historisk teori. Emnet kan godt kalles strategisk fordi få andre emner gir så god utsikt over et vidt område med mange viktige historiske spørsmål.

2. Myten selv

Gullalderen er en variant av Utopia. Her følger jeg oldtidsdikterne som tidfestet denne varianten ikke i fremtiden men i fortiden eller noen ganger i et fjernt land. Et Utopia tidfestet i fremtiden beskrives annerledes – i middelalderen var det *Deus ex machina* men nå er det oftest bare *machina*.

Myten om det lykkelige og harmoniske livet i fortiden finnes ikke bare i Vesten - den finnes også i indisk litteratur og i bibelens historie om Eden. Men i europeisk litteratur er det i det syvende århundre f. Kr. at vi i *Verker og dager* av den greske dikteren Hesiod finner den eldste beskrivelsen av det lykkelige enkle livet og det trinnvise forfallet som fulgte.

Hos Hesiod finner vi, skriver Paulus Svendsen i sin doktoravhandling av 1940, ”alle vesentlige trekk som er typiske i gullalder-skildringer. Først: urtiden var en lykkelig tid, ja den ideelle tid. Både jorden og menneskene var slik som en kan tenke seg dem når der ingen skranker er mellom skaper og skapning. Hverken mennesker eller dyr måtte late livet for at andre skulle kunne fortsette å leve. På grunn av de ideelle geologisk-meteorologiske forhold ga jorden – moder jord i dypeste forstand – villig alt det som trengtes. Menneskene kjente ikke noe utilfredsstillt behov. Denne tilstand var den rådende over hele jorden, den omfattet alle mennesker. Det som særmerkte de menneskelige forhold, var fred, kjærlighet og uskyld”.⁸

Den fylldigste latinske gjengivelsen av Hesiods tidsaldre og den mest berømte av alle finnes i Ovids *Metamorfoser*, i første bok, og begynner med verselinjer som skolegutter har lært utenat i hundreder av år, og voksne menn like lenge har gjenkalt med glede:

*Aurea prima sata est aetas, quae vindice nullo,
sponte sua, sine lege fidem rectumque colebat.*

Først var det, sier Ovid, en gullalder da ingen trengtes for å håndheve loven og da folk av egen vilje og uten lover holdt sine løfter og handlet rettferdig. Det var ingen frykt for straff, ingen truende lovbud og ingen rettshåndhevere. Det var ingen handel med fremmede land, men alle levde der de var født, og heller ikke trengtes det festningsverker, siden det ikke var noen hornsignaler, ikke noen hjelmer og ikke noen sverd, og soldater trengtes ikke siden folk levde i ro og fred. Det trengtes ikke en gang ploger og jordbruk, for naturen ga alt folk trengte, ikke bare frukt og bær men også korn fra selvsådde åkrer, mens elvene rant med melk og nektar, og honning ble samlet fra eiketreet.⁹

Motsetningen var Ovids egen tid, jernalderen, der alt ondt hadde brutt løs – ingen blyghet, sannferdighet og troskap men i deres sted bedrageri, svik, vold og grådighet. Dette var tidsalderen da sjøfarten begynte, og det var tidsalderen da land, som før hadde vært felles eie som solskinn og luft, ble privat eiendom. Dette var også tidsalderen da folk begynte gruve drift for metallers

⁸ Svendsen 1979 (1940): 15.

⁹ I 89-112.

skyld, det skadelige jernet og det ennå mer skadelige gullet. Disse to metallene bragte med seg krig og plyndring og brudd i vennskap og slektskap – ingen kunne stole på andre.¹⁰

Ovid er den eneste store romerske dikter som gir en full beskrivelse av denne vakre kontrasten til samfunnet han selv levde i. Andre forfattere tar for seg trekk som fortonte seg særlig frastøtende eller skremmende i deres eget samfunn, og håpet kanskje å fremkalle motstand mot dem ved å vise til lysende alternativer. Hverken Tacitus, Tibull eller Juvenal tar for seg hele gullaldermyten, men Tacitus lovpriste de samtidige primitive germaneres mannsmot og høye seksualmoral,¹¹ Tibull den fjerne fortiden da man levde enkelt og ikke visste om krig,¹² og Juvenal, i satiren over kvinner, den like fjerne fortid da forhistoriens eikenøtt-rapende mann ikke hadde noen grunn til å betvile troskapen til sin kvinne, enda mer hårete enn han selv var¹³.

Mens kristentroen plasserte gullalderen ved historiens ende, i tusenårsriket, begynte renessansen å lete etter en samtidig, denne-verdlig gullalder, lik romernes *Insulae Fortunatorum*. Columbus trodde selv at han hadde funnet dem i Karibia med sin fredsommelige og uselviske befolkning, og som Bruce Thornton har skrevet, har mange andre hatt tilsvarende syn på andre enkle samfunn¹⁴ – faktisk falt selv skeptikeren Voltaire for myten, som man ser av hans korte roman *L'Huron*.

Thornton viser at myten lever og trives i vår egen tid, særlig i U.S.A. der den har blitt antatt av de romantiske miljøvennene (the Romantic Environmentalists) som ser innføringen av jordbruket som fallet fra nåden, og har antatt ”Tilbake til eldre steinalder” (“Back to the Pleistocene”) som sitt kamprop. Dette synet har noen akademiske tilhengere, som filosofen Max Oelschlaeger,¹⁵ og én av tilhengerskaren, Unabomberen, utkjempet en virkelig krig for det, med noen få drepte og mange sårede.¹⁶ Likeså må den amerikanske presidentkandidaten Al Gore ha regnet myten som en stemmesanker siden han proklamerte det i form av en bok¹⁷ – og det samme må hans meget konservative motstander Newt Gingrich ha gjort siden han talte for samme synspunkt¹⁸. Selv om det finnes i sin mest ekstreme form i U.S.A., er dette synet ikke særegent amerikansk – høvding Seattles tale, som er et velment falskneri skrevet i 1970-årene,¹⁹ har blitt oversatt og solgt som oppbyggelig lesning i norske bokhandler. En mindre høyrøstet versjon av myten har fått større utbredelse – en undervurdering av moderne samfunn og en overvurdering av primitive samfunn – og denne versjonen fortjener ikke stort mer respekt.

Vår egen tidsalder kan vise en variant av gullaldermotivet. En del av kritikken av Roma for to tusen år siden eller det moderne industrisamfunnet har blitt tatt opp av ideologer som Ian

¹⁰ I 127-50.

¹¹ *Germania* 14 og 18, 19.

¹² I X.

¹³ VI 1-13. For øvrig ingen dårlig gjetning. Som luseDNA viser var det moderne menneske (*homo sapiens sapiens*) det første som bar klær, og neandertalerne, som levde i det periodisk meget kalde Europa, må derfor ha vært hårete, se R. Kittler, M. Kayser, and M. Stoneking 2003.

¹⁴ 1999: 37.

¹⁵ Oelschlaeger 1991.

¹⁶ Thornton 1999: 91-93, 97.

¹⁷ Thornton 1999: 115-21.

¹⁸ Shermer 2001: 242.

¹⁹ Kaiser 1987: 497-536.

Buruma og Avishai Margalit kaller oksidentalister,²⁰ det vil si folk som hater og forakter trekk de ser som karakteristiske for moderne vestlige samfunn. Vestens særlig fremtredende laster er etter det oksidentalistiske synet materialisme, rotløshet, selviskhet og bløthet eller feighet.²¹ Som kontrast til slike samfunn trekker oksidentalistene frem det sanne Islam, det gamle Japan eller middelalderens Europa som, sier de, viser de dyder som vestlige samfunn mangler. Her skal jeg la denne varianten ligge, og bare nevne i forbifarten at jeg, som medievist, ikke har sett noen tegn til at middelaldermenneskene var mindre materialistiske og selviske enn nåtidsmennesker – jo mer jeg har lært dem å kjenne, jo mer ligner de på moderne mennesker.

Det avgjørende spørsmålet er om myten svarer til virkeligheten. Hovedtrekkene er at menn og kvinner den gang – *The Beautiful People* som noen moderne amerikanere kaller dem²² - var lykkeligere enn vi er i dag, og at de også var bedre mennesker. Jeg skal ta for meg fire aspekter jeg regner som sentrale: lykke, fredsommelighet, likhet, og omsorg for naturen. Undersøkelsen vil vise at de enkle samfunnene var mindre lykkelige og mindre fredsommelige enn verden i vår tid, at de hadde minst like store sosiale ulikheter, og at de var like uvillige til å vise omsorg for naturen som moderne mennesker er.

3 Subjektiv velvære

Hva angår lykke eller det jeg, i samsvar med psykologisk praksis, kaller subjektiv velvære, må man ta et forbehold: Det kan tas for gitt at mennesker blir født med en naturlig tilbøyelighet til å føle seg tilfreds med sine levevilkår selv om han eller hun er misnøyd med bestemte aspekter av den. Grunnen er at en sterk følelse av vantrivsel med sin skjebne uten tvil har blitt selektert mot siden den enten må ha ført til irrasjonelle handlinger for å komme seg ut av den eller depresjon og passivitet, til og med selvmord – og slike reaksjoner vil hemme produksjonen av etterkommere og på den måten luke ut pessimister. Dette samsvarer med forskningsfunnene som har vist at materielle omstendigheter har en heller liten innvirkning på en persons subjektive velvære,²³ og selv tilsynelatende viktige begivenheter som en stor lotterigevinst eller plutselig invaliditet bare i forbigående har en større innvirkning²⁴. For å gi et eksempel viser en psykologisk undersøkelse at noen av de fattigste, slumboerne i Calcutta, er tålelig vel fornøyd med sitt liv – unntaket er prostituerte og gateboere hvis tilfredshet er mindre men ikke drastisk lav.²⁵

Likevel, selv om levevilkårene ikke har særlig sterk innflytelse på folks subjektive velvære, teller de noe – som undersøkelsene nevnt ovenfor viser. Dessuten ser vi noen trekk som varierer fra samfunn til samfunn, og disse fører til at det subjektive velværet også varierer. Forventet livslengde er sannsynligvis det viktigste av disse trekkene. Det gjør den historiske demografien til den viktigste målestokken for menneskets fremskritt fordi den er et mål på tragiske dødsfall og dessuten et indirekte mål på kroniske plager som ofte kan fjernes eller lindres

²⁰ I. Buruma and A. Margalit 2004.

²¹ Hva angår holdbarheten i Edward Saids orientalisme (Said 1995) som Buruma og Margalit (2004) er svar på, se R. Irwin 2006.

²² Shermer 2001: 241-61.

²³ Argyle 1999: 353-73.

²⁴ Frederick and Loewenstein 1999: 302-29.

²⁵ Biswas-Diener, and Diener 2001: 329-352.

i samfunn med større rikdom og mer kunnskap. Et nærmere blikk viser hva dette betyr – som regel fører en ektefelles eller et barns død til intens sorg, særlig om barnet er i sin mest verdifulle reproduktive alder, det vil si en ungdom,²⁶ mens foreldres, venners, arbeidskameraters eller søskens død (når de lever i egen husstand) sjelden etterlater slike arr²⁷.

Tragiske dødsfall kan i beste fall ha vært litt sjeldnere i gullaldermytens enkle samfunn enn de var i Romerriket. Som skjeletter viser, ble kostholdet dårligere siden steinalderens jegere og samlere levde, og smittsomme sykdommer spredte seg mer,²⁸ men sett fra vår tid var forskjellene små, og det er først med det moderne samfunnets komme at gjennomsnittlig forventet levetid har økt dramatisk: Den økte fra omtrent 20 år i sen eldre steinalder til omtrent 22 i tiden omkring Kristi fødsel da jordbruket var den dominerende leveveien. Så økte den til vel 27 omkring år 1750, 35 i 1950, og 55 i 1990²⁹ – faktisk hadde neppe noe førindustrielt samfunn en høyere levealder enn Sierra Leone som har den laveste i vår tid, 39 år. Slett ikke alt var spebarndødelighet – smittsomme sykdommer drepte mange i alle aldersgrupper: For dem hvis dødsfall var tyngst å bære for familien, ungdommer, var dødsratene trolig mellom tyve og tredve ganger høyere enn idag, vurdert ut fra engelske middelalderdata³⁰ – og forskjellen fra eldre steinalder var neppe stor. Begivenheter som fremkaller dyp sorg, sammenlignet med melankolien i å miste en aldrende slektning, må ha vært langt vanligere i steinalderssamfunnet, men det var de også i oldtidens Roma.

4 De moralske egenskapene

Ovid og hans samtids diktere hadde trolig lite kjennskap til psykologisk kausalitet men en teknologisk determinisme er ofte implisitt i deres fremstilling – det var oppfinnelsen av våpen som førte til drap, og funnet av gull som førte til grådighet. Dette synet på gullalderen forutsatte altså at folk manglet karakterstyrken som trengtes for å motstå fristelsene teknologien tilbød: Med andre ord var den engelske dikteren John Drydens edle villmann (*The Conquest of Granada*) edel bare fordi han ikke hadde mulighet til å være noe annet. Ganske ofte er moderne forklaringer av gullalderen like teknologisk deterministiske – for eksempel får jordbruket skylden.³¹ Det finnes likevel visse moderne tenkere, blant annet den forhenværende amerikanske visepresidenten Al Gore og Disneykonsernet, som ser de antatte høyere moralske kvalitetene i enkle samfunn som virkelig moralske, det vil si et overlatt nei til fristelsene teknologien holder frem for selvisheten – og som i stedet velger omsorg for andre og for naturen selv.³²

Dette synet, at folk ofrer sine egne interesser til fordel for andres, kolliderer med historikernes foretrukne forklaringsmodell som hevder at deres personer handler rasjonelt i sin egen interesse. Den kolliderer også med moderne samfunnsvitenskap som har sitt grunnlag i nydarwinismen, og hevder at folk handler i sine geners interesse, det vil si til beste for dem selv og sine slektninger – *inclusive fitness* – som, kan man si, utstrekker egeninteressen til å omfatte

²⁶ Crawford, Salter and Jang 297-307 og Littlefield and Rushton, 51: 797-802.

²⁷ Frederick and Loewenstein 1999.

²⁸ Cohen 1990: 56-97

²⁹ Livi-Bacci 1992: 30-34.

³⁰ Næshagen 2000: 297-316.

³¹ Thornton 1999: 97.

³² Thornton 1999: 165.

slektninger så vel som individet selv. Når det gjelder gruppeleksjonsteorien, som hevder at individer kan ofre sine egne interesser og slektningenes til fordel for en større gruppe, er situasjonen ikke avklart,³³ men det er i alle fall sikkert at man kan se bort fra en generell uselvishet både overfor fremmede og overfor naturen.

Jeger- og samlerfolkenes virkelige atferd er det avgjørende her – den kan vise om de hadde den antatte omsorg for hverandre og for naturen. Her blir det tatt opp tre aspekter som kan sees som særlig viktige: Ett er fredsommelighet, et annet likhet, og det tredje omsorg for naturen. Jeg skal vise at sammenlignet med moderne industrisamfunn var slike enkle samfunn mer voldelige, hadde minst like store sosiale forskjeller, og var minst like uvillige til å ta vare på naturen.

5 De fredsommelige jegerne og samlerne?

Arkeologen Lawrence Keeley nevner i *War Before Civilization* den sterke og irrasjonelle motvilje mange arkeologer har mot å finne vold når de studerer forhistoriske samfunn. Faktisk ble et av hans forskningsprosjekter ikke godtatt før han hadde strøket en hypotese om at stedet der han ville grave, ble bygd som forsvar mot angrep.³⁴ En slik holdning, å anta a priori at enkle samfunn var fredsommelige, synes å være ennå mer fremtredende i sosialantropologien – Robert Edgerton har tatt den for seg i sin bok *Sick Societies* med undertitelen *Challenging the Myth of Primitive Harmony*.³⁵

Pålitelige sammenligninger mellom grupper forutsetter telling og regning, ikke såkalte ”kvalitative metoder”. Når vi vil vite hvor fredelige enkle samfunn var, trenger vi en målestokk – og det betyr statistikk. Her vil jeg bruke det tyvende århundre som er det best dokumenterte og som dessuten mange ser som et århundre som drypper av blod. Tallene finnes i R. J. Rummels *Death by Government* som dekker tiden fra 1900 til 1987. Ifølge Rummel hadde dette tidsrommet omtrent 170 millioner ofre for folkemord og massakrer og omtrent 40 millioner som ble drept i kamp.³⁶ Hvert av disse 88 årene hadde altså gjennomsnittlig 2,386 millioner ofre og en gjennomsnittlig verdensbefolkning på 2,325 milliarder³⁷, det vil si en offerrate på 102,6 per 100.000. Vanlige drap kommer i tillegg - verdensraten for dette har blitt anslått til 5 per 100.000, men gitt mørketall kan vi runde av oppover og anslå den totale voldsdødsraten til omtrent 110 per 100.000. Dette, 110 per 100.000 er da målestokken som voldsdødsraten i enkle samfunn må måles mot: Hadde jeger- og samlerfolkenes verden lavere eller høyere voldsdødsrater enn dette?

Det er grunn til å tro at krigsdødsratene er høyest i samfunn der jordbruket ennå ikke har slått rot: Jordbrukssamfunn er differensierte – det finnes sosiale lag med ulike oppgaver: på den ene siden sveinene (*the retainers*) som også var krigsfolk, og på den andre bøndene som hadde langt lavere militær verdi.³⁸ Før jordbruket ble innført, var alle menn potensielle krigere, og en beseiret fiende ville forbli en trusel om han fikk lov til å leve, og dessuten kunne han ikke være til

³³ Mysterud 2003: 581-611.

³⁴ Keeley 1996: vii-x.

³⁵ Edgerton 1992.

³⁶ Rummel 1994: 15.

³⁷ Rummel 1994: 7.

³⁸ Lenski 1966: 243-46.

noen nytte siden nesten ingen jeger- og samlersamfunn har slaver eller livegne³⁹ – for hva kunne man bruke dem til uten å gi dem sjanse til å løpe sin vei? I jordbrukssamfunn var yrkeskrigerne et mindretall av alle menn, og når fienden var beseiret hadde seierherren liten grunn til å drepe de langt mindre farlige bøndene. Det var mer lønnsomt å få dem til å betale avgift og skatt, og dessuten ville de neppe rømme siden de da måtte forlate matlagrene sine. I en banebrytende studie av krig, basert på tverrkulturelle data, slutter den amerikanske antropologen Keith Otterbein at politisk organisasjon – sentralisert eller usentralisert makt – er hovedårsaken til krig,⁴⁰ men hvis man reanalyserer hans data finner man også at økonomi, det vil si innføring av jordbruk, sammen med utilgjengelig terreng, er en viktig årsak til at krigsdødeligheten blir mindre.⁴¹

De eneste bevarte bevis på voldsdødelighet i den eldre steinalders samfunn er skjeletter og, noen få ganger, mumier frosset eller tørket av naturen. At man bare finner et offer for dødelig vold her og der, betyr ikke at samfunnet var fredsommelig – det kan bare ratene fortelle. Enkeltofre er også det man kan vente av krigføringen: De mannlige sjimpansene Jane Goodall studerte, samlet seg i flokk og overfalt og drepte én fiende når han var langt fra sine kamerater⁴² – stor tallmessig overlegenhet gjorde krigen langt mindre farlig for angriperne. Likeså med yanomamöene – et raid med én fiende drept ble regnet som vellykket. Det er ingen tvil om at dette er krig, to grupper med forskjellig territorium prøver å utrydde eller jage hverandre bort, men resultatet av krigen er enkeltofre, ikke massegraver. Det samme ville man sett om Britannias relative krigsdødelighet på 1900-tallet (én million døde og en befolkning på vel femti millioner) hadde blitt overført til en jeger- og samlerflokk (vel femti i tall) – da hadde flokken mistet én mann på et hundreår. Men massakrer forekom, både i eldre steinalder og blandt nesten nåtidige jegere og samlere.⁴³ Et slående funn fra det epipaleolitiske Sudan viser utryddelsen av et helt samfunn – elleve barn, tyve voksne menn, enogtyve voksne kvinner, og syv voksne av ubestemmelig kjønn.⁴⁴ Men slikt hendte i tidlig neolittisk tid også – ifølge Guilaine og Zammit var de fleste ofre for massakrer da kvinner og barn.⁴⁵

Det lille antallet bevarte skjeletter, med og uten tegn til voldelig død, er altså ikke problemet. Det virkelige problemet er representativiteten og validiteten. De bevarte skjelettene er sikkert ikke noe representativt utvalg, men skjevheten fører sannsynligvis til for lavt overslag over ofre for dødelig vold siden voldsdøds ofre sjeldnere ble begravet enn de som døde fredelig blandt sine egne – voldsofrene ble oftere mat for ulver og ravner eller overlatt til vær og vind. Validitetsproblemer fører sannsynligvis også til for lavt overslag over ofre for dødelig vold: For det første vil noen dødelige skader, for eksempel spydstikk i magen, ikke kunne sees på skjelettet. For det andre kan tegn på dødelig vold ha blitt feiltolket – de fleste trepanasjoner må, som den danske paleoantropologen Pia Bennike har vist, ha vært forsøk på å reparere voldsskader.⁴⁶

³⁹ Pryor 1977: 217-47.

⁴⁰ Otterbein 1970.

⁴¹ Dette får støtte av Steinbocks data om kraniumsskader hos nordamerikanske indianere (se tillegg), med en Spearmankorrelasjon på 0,88 mellom antall år før nåtid og raten av kranieskader. Men det kan ikke utelukkes at skadetyperne endret seg etter at buen ble tatt i bruk mellom 200 og 700 etter Kristus, skjønt alt de første amerikanere hadde atlatl.

⁴² Goodall 1986: 488-534.

⁴³ Guilaine and Zammit 2005: 67, 86-95.

⁴⁴ Ferrill 1985: 23-24.

⁴⁵ Guilaine and Zammit 2005: 122-23.

⁴⁶ Bennike 1985. Se nedenfor.

For å estimere voldsdødsratene i tidligere tider er det ikke nødvendig å vite populasjonsstørrelsen som Guilaine og Zammit synes å tro.⁴⁷ Det er nok å vite forventet livslengde – fra den kan vi regne årlig dødsrate, og så vil prosenten voldelige dødsfall gi oss voldsdødsraten. Hvis for eksempel forventet livslengde var 25 år, må årlig dødsrate ha vært 4.000 per 100.000, og hvis voldelige dødsfall var 8 prosent av dette må voldsdødsraten ha vært 320 per 100.000 ($4.000 \times 0,08$). Om vi setter levealderen til 20 år, blir dødsraten 5.000 per 100.000, og voldsdødsraten må da ha vært 400 per 100.000 ($5.000 \times 0,08$).

Vårt materiale er skjelettene som forskerne har funnet og beskrevet på trykk, men uten å omregne og så sammenligne med vår tids rater. I det mesolitiske Bretagne skyldtes 8 prosent av alle dødsfall krig.⁴⁸ Omregnet som ovenfor må krigsdødsraten ha vært 320 eller 400 per 100.000, vel tre ganger så høy som verdens voldsdødsrate i det tyvende århundre. I det mesolitiske Ukraina var krigsdødeligheten 15,9 prosent,⁴⁹ og med omregning på samme måte får vi rater som 636 eller 795. Omtrent samme tall får vi fra Ny Guinea og Australia i den nokså nære fortid der omtrent 25 prosent av mennene døde i krig.⁵⁰ Hvis bare menn døde i krig betyr dette at 25 prosent av de 30 prosent av befolkningen som var voksne menn døde slik – og det er 7,5 prosent av befolkningstotalen ($0,25 \times 0,30 \times 100$). Omregnet som ovenfor gir dette rater på 300 eller 375 per 100.000. I Sydvestfrankrike ser 10 av 165 individer, 6 prosent, ut til å ha blitt drept,⁵¹ og det er en voldsdødsrate på 240 eller 300 per 100.000, avhengig om forventet levetid var 25 eller 20 år.

Data fra nordamerikansk forhistorie⁵² fører til omtrent samme slutninger. Steinbock studerte bare kranier og skilte mellom skadete og ikke-skadete. Dette fører til underestimering av voldsskadene fordi skader på andre deler av skjelettet ikke blir regnet med, og selvfølgelig heller ikke dødelige skader fra spydstikk eller pileskudd mot mykvev (som ikke setter merker på skjelettet). Nå trenger ikke kraniebruddene være dødelige, og derfor har jeg regnet ut to alternativer, ett der 75 prosent av kraniebruddene endte med døden, og ett der 50 prosent gjorde det. Med disse forutsetningene og gitt en forventet levealder på 25 år får vi gjennomsnittlige voldsdødsrater på henholdsvis 170 og 113 men med levealder på 20 år blir tallene 214 og 143⁵³ - uten tvil for lave anslag.

Pia Bennike har et rikt materiale, men av variabel kvalitet. Det peker i samme retning – høyere voldsdødsrater enn verden i det tyvende århundre. Ratene per 100.000, regnet fra prosentene som før, varierer en god del, fra 728 til 3,6 per 100.000, og Bennike forklarte hvorfor (i et brev). Det høye antallet skader i tidlig yngre steinalder, nesten syv ganger så høyt som verden i det tyvende århundre, skyldes trepanasjoner som, slik hun viser, som regel var forsøk på å reparere voldsskader. Nesten alle de trepanerte kraniene var mannlige, og de fleste trepanasjonene var på kraniets venstre side der motstanderens høyrehåndsslag ville ramme.⁵⁴ De lave ratene fra jernalderen skyldes dårlig bevaring, det vil si at likene ble brent, mens skjelettene

⁴⁷ Guilaine and Zammit 2005: 116.

⁴⁸ LeBlanc 2003: 125.

⁴⁹ LeBlanc 2003: 126.

⁵⁰ LeBlanc 2003: 123.

⁵¹ Guilaine and Zammit 2005: 49.

⁵² Steinbock 1976.

⁵³ Se Tillegg.

⁵⁴ Bennike 1985: 97-98.

fra midt- og senmesolitikum kommer fra dolmener der fiender og forbrytere ikke ble begravet. Om vi ser bort fra slike tvilsomme data, får vi en voldsdødsrate som var 144 per 100.000 i vikingtiden og høyere i tidligere tidsrom.⁵⁵

Andre skjelettdata forteller også om en voldelig forhistorie. Den tyske antropologen Manfred Kunter har studert et utvalg av 10.000 skjeletter fra Midtøsten, Egypt og det østlige, sentrale og vestlige Europa. Hans undersøkelse viser 150 underarmsbrudd, og 50 prosent av dem var parérbrudd, det bruddet som oppstår når man holder opp underarmen for å verge seg mot slag. I industrialiserte land er derimot bare én eller to prosent av underarmsbruddene parérbrudd.⁵⁶ Med andre ord: På samme måte som dødelig vold var vanligere i forhistorisk tid, var ikke-dødelig vold også.

Hva angår en annen kilde til data, sosialantropologien, ser det ut til at forskerne der også har en sterk tilbøyelighet til å overse eller til og med dekke over enkle samfunns krigføring og andre mørke sider, som Robert Edgerton har vist i boken *Sick Societies*.⁵⁷ I tillegg er sosialantropologer ofte en metodisk tilbakestående flokk, regnevegrere⁵⁸ som mange av dem er. Disse siste ligger én eller to generasjoner etter den psykologiske forskningen som bragte Daniel Kahneman Nobelprisen for sin påvisning av de ikke-statistiske metodenes svakheter.⁵⁹

Amerikanske telle- og regnekyndige sosialantropologer viser klart at påstanden om at enkle folk ikke fører krig, mangler grunnlag. De viser også at dødelig vold forekommer oftere enn blant industrialiserte folkeslag. Carol Embers representative utvalg på 31 jeger-samlerbefolkninger viste at 65 prosent, to tredjedeler, førte krig oftere enn hvert annet år, 26 prosent kjempet sjeldnere, og 10 prosent kjempet sjelden eller aldri.⁶⁰ Dette svarer til Keith Otterbeins tverrkulturelle data – 46 av hans 50 samfunn hadde en militær organisasjon og bare 4, alle stort sett beskyttet av naturen, manglet dette.⁶¹ Hvis vi så forutsetter at Embers populasjoner tallet omtrent førti,⁶² og raust går ut fra at flokken som kjempet mer enn hvert annet år, bare mistet ett medlem i hver fjerde krig, blir det en krigsdødsrate på minst 312,5 per 100.000. Hvis vi like raust går ut fra at de andre, fredeligere, populasjonene ikke hadde noen tap i krig og vektet dødsratene etter proporsjonene (henholdsvis 0,65 og 0,35), får vi en krigsdødsrate på 203. Dette er et minimum, under den virkelige raten, men nok til å vise at gullalderens mennesker hadde langt høyere voldsdødsrater enn verden på 1900-tallet.

Krigsdata er oppsummert i Lawrence Keeleys oversikt. Av hans 28 samfunn står det mest krigerske siviliserte samfunnet, aztekene, som nummer 18 på listen med en krigsdødelighet på 0,25 prosent, bare en sjettedel av det mest krigerske enkle samfunnet med en dødelighet på 1,45 prosent. Industrilandene med de største krigstapene i det tyvende århundre, Russland og Tyskland, og dessuten Frankrike i det nittende og Japan i det tyvende er nummer 23, 24, 26 og 27

⁵⁵ Se Tillegg.

⁵⁶ Kunter 1981.

⁵⁷ Edgerton 1992.

⁵⁸ Jeg skylder førsteamanuensis Tor Guttu, Universitetet i Oslo, stor takk for denne velegnede oversettelsen av engelsk *innumerates*.

⁵⁹ En utmerket innføring: Hastie and Dawes 2001.

⁶⁰ Ember 439-47.

⁶¹ Otterbein 1970: 8, 20-21.

⁶² Lenski and Lenski 1987: 87.

på denne listen med 28 land. Deres tap i krig var altså lave sammenlignet med de enkle samfunnenes.⁶³

Her må vi spørre om hvor mye vår tids medisin og kommunikasjoner har bidratt til å minske dødsratene, og slik gjort den historiske sammenligningen skjev – som den har gjort for kriminell vold i Norge⁶⁴ og sannsynligvis i andre vestlige land også. De høye voldsdødsratene i eldre steinalder kan skyldes at man manglet vår tids teknologi og vitenskap, og ikke at steinaldermenneskene var mer morderiske enn vi er. Svaret avhenger av forholdstallene i hver kategori - massakrer, død i kamp og kriminelle drap. I det første tilfellet er hensikten å drepe, og likeså i det andre, men sårede kan noen ganger reddes ved evakuering. Kriminelle drap er en annen sak – her er hensikten som oftest å straffe, og døden er et utilsiktet resultat,⁶⁵ og slike dødsfall blir ofte forhindret i moderne samfunn.

Den kriminelle drapsraten i ett jeger- og samlersamfunn, !Kung San, det harmløse folket som en sosialantropolog har kalt dem,⁶⁶ har blitt anslått til 29 per 100,000, vel tre ganger høyere enn den norske og fire ganger høyere enn den amerikanske.⁶⁷ Dette er høyere enn ratene Bohannan anfører for andre afrikanske folk, trolig mest jordbrukere,⁶⁸ men selv drapsrater som !Kung Sans kan ikke forklare mer enn en tiendedel av eldre steinalders dødelige vold, og en drastisk reduksjon av dem ville ikke bety stort. Gitt dette er det grunn til å tro at langt den største delen av gullalderens dødelige vold var overlatt, og at mangelen på moderne medisin og kommunikasjoner ikke kan forklare de høyere voldsdødsratene.

Den mellomliggende tiden kjenner vi mindre til slik at vi ikke kan trekke opp noen kurve. Men man kan si at det som foreligger, for eksempel den amerikanske statsviteren Jack Levys oversikt over falne i kamp fra 1495 til 1975,⁶⁹ har mangler som gir for lave overslag: For det første har krigshistorien et stort tallmessig materiale fra feltslag men svært lite fra beleiringer som i lange tidsrom var mye hyppigere og kunne være vel så blodige som feltslag: Hertugen av Marlborough, som levde fra 1650 til 1722, ledet omtrent tredive beleiringer men bare fire store slag, og den virkelige d'Artagnan, som levde fra 1622 til 1673, tok del i omtrent tredive beleiringer men bare ett feltslag.⁷⁰ Antallet sivile ofre fra massakrer er også ukjent, men vi vet at i oldtid og middelalder var massakrer på sivile lovlige under visse omstendigheter.⁷¹ Dessuten var det svært vanskelig å kontrollere soldater som måtte plyndre landsbygda for å få mat og furasje, slik tilfelle var i tredveårskrigen og før.⁷² “Der Brand ziert den Krieg wie das Magnificat die Vesper” som markgreve Albrecht Achilles av Brandenburg sa,⁷³ og det er ikke vanskelig å tenke seg hva som fulgte ildspåsettelsen.⁷⁴

⁶³ Keeley 1996: 89, 195.

⁶⁴ Næshagen, 84: 411-27.

⁶⁵ Daly and Wilson 1988: 284-86.

⁶⁶ Thomas ?

⁶⁷ Lee 1990: 382-400.

⁶⁸ Bohannan 1960: 237.

⁶⁹ Levy 1983.

⁷⁰ Samaran 1912.

⁷¹ Howard, G. J. Andreopoulos and M. R. Shulman 1994.

⁷² Creveld 1977.

⁷³ Keen 1993: 106.

⁷⁴ Det er vanlig antatt at sivilbefolkningen ble spart i syttenhundredtallets “kabinettskriger”, men Voltaire hadde et annet syn som et av de første kapitlene i *Candide* viser.

For nå å vende tilbake til en påstand man ofte hører, at det tyvende århundre er det blodigste verden har opplevd: Dette er eksempel på en førsteklasses statistisk brøler. Det er sant at flere mennesker ble drept i forrige århundre enn i noe annet, men det er rett og slett fordi så mange flere mennesker levde da – i gjennomsnitt 2,5 milliarder mot omtrent 10 millioner i eldre steinalder. Absolutte tall er i denne sammenhengen uten interesse – det som virkelig forteller noe, er ratene som gjør det mulig å sammenligne eldre steinalder og vår tid. Og faren for å bli drept var minst to eller tre ganger høyere i eldre steinalder enn den var på 1900-tallet, og den kan meget godt ha vært høyere i de fleste om ikke alle mellomliggende århundrer.

Sannsynligheten for å bli drapsmann (drapsmannsratene) ville vært en enda bedre indikator på humanitet,. Det er ikke nødvendigvis et én-til-én-forhold mellom drapsmenn og drepte. Et samfunn med få drapsmenn og mange drepte kan tyde på sterk motvilje mot å drepe, i alle fall der drapene skjer i det skjulte og ikke åpent som i romernes sirkus eller under øst-europeiske pogromer. Men noe slikt kan man neppe få ut av de arkeologiske data denne sammenligningen bygger på.

Drap på artsfeller er for øvrig ikke noe spesifikt menneskelig trekk – det finnes hos løver der hannene regelmessig dreper ungene når de overtar en flokk. Kamper om parringsmuligheter er årsak til mellom 13 og 29 prosent av voksne hanners død hos hjort (cervus elaphus),⁷⁵ og selv bevere dreper artsfeller når de kjemper om territorium. Våre nære slektninger sjimpansene er ikke mindre morderiske enn oss: I løpet av 170 års observasjon (mesteparten samtidig observasjon av forskjellige flokker) forekom det mellom ti og tyve drap.⁷⁶ Hvis flokkens gjennomsnittsstørrelse var femti⁷⁷ svarer dette til en populasjon på 8500 (170x50), og voldsdødsraten blir da minimum 118 og maksimum 236 per 100,000,

6 De egalitære jegerne og samlerne

Det påstås også at enkle samfunn var egalitære - Jared Diamond, for eksempel, skriver at samfunnene utviklet seg fra jeger-og-samler-egalitærisme til nåtidens kleptokratier⁷⁸ - og ved første blick kan det virke troverdig siden ingen jegere og samlere ser ut til å ha hatt stort mer enn andre av denne verdens goder. De romerske dikterne var av samme mening, og forklarte det ved at det ikke var noen knapphetsgoder. Hadde det vært sant, ville det tellet mye, for likhet er ikke bare en verdi i seg selv, men forhindrer utnyttning og hindrer til og med sykdom og forlenger livet.⁷⁹ Men det er helt usant at de enklere samfunnene var egalitære – makt er for eksempel et slikt knapphetsgode, og én manns vinning er en annens tap.

Forskjellen i makt er slående når det gjelder kvinner i forhold til menn: Bobbi Low skriver i sin bok *Why Sex Matters*, at det i så måte ikke var stor likhet blandt førindustrielle folk. Bare i noen få samfunn var kvinner like mektige som menn, skjønt kvinner ser ut til å ha vunnet noe makt da monogamiet ble mer vanlig i Vesteuropa.⁸⁰ Hvem som hadde makten, vises tydelig av

⁷⁵ Low 2000: 215.

⁷⁶ Hart and Sussman 2005: 210.

⁷⁷ Dunbar 1997: 77.

⁷⁸ Diamond 1997: 265-92.

⁷⁹ Wilkinson 2003.

⁸⁰ Low 2000: 200-12. For å korrigere en arkeologisk brøler i forbifarten betyr det trolig at de ble mindre prydet. Det

vold mot kona – et stort tverrkulturelt utvalg viser at det er vanlig i 80 prosent av samfunnene, et annet i 84 prosent.⁸¹ I sammenligning vil nesten ingen industrisamfunn falle i denne klassen med “significant or not rare wife beating”, som hos Levinson betyr halvparten eller flere. Av landene *The State of the Women in the World Atlas* har data fra, er Japan det eneste industrilandet som hører hjemme her – 59 prosent av de gifte kvinnene der blir offer for dette.⁸²

Selv om det er stor ulikhet mellom menn og kvinner i enkle samfunn, er det ikke mye likhet mellom menn heller. For menn er kvinner det mest ettertraktede knapphetsgode, og mens industrisamfunn med sitt monogami fordeler dette gode på et fredelig og rettferdig vis – man fristes til å kalle monogamiet et sosialdemokratisk tiltak – blir kvinner ikke slik fordelt i de enkle samfunnene. Selv blant de promiskuøse sjimpansene får alfahannen opptil tre fjerdedeler av parringene, mens hans allierte får noe, og de lavest rangerte hannene knapt får et nummer unntatt i hemmelighet.⁸³ Selv om forskjellene er mindre, finnes de også hos jegere og samlere – vellykkede jegere produserer langt flere barn enn andre, og en viktig grunn er kvinnenes tiltrekning til dem.⁸⁴ Blant yanomamöene, enkle hagebrukere, har den gjennomsnittlige krigers/drapsmann omtrent tre ganger så mange koner og tre ganger så mange barn som ikke-drapsmannen har,⁸⁵ og det er ingen grunn til at vellykkede slåsskjemper skulle gjøre det dårligere blant jegere og samlere. I så måte er monogame industrisamfunn mer egalitære, men selv der fører makt, penger og prestisje til en noe urettferdig fordeling av kvinnene.⁸⁶ Politiske ”groupies” har det sikkert vært lenge, og én som virkelig utnyttet dette, var den ledende britiske politikeren Lloyd George – hans kone fant ham en gang i seng med to kvinner hvis samlede alder var mindre enn halvparten av den ærverdige statsmannens.⁸⁷ Kvinner er noe man slåss om i samfunn og mellom samfunn: Et ekstremt tilfelle av det første finnes hos moskusokseeskimoene i Canada i 1920-årene der hver eneste mann enten hadde begått drap eller vært medskyldig, og årsaken var i alle tilfeller strid om kvinner.⁸⁸ Hva angår kamp mellom samfunn, er krigens mål i noen enkle samfunn, om ikke de fleste, å røve kvinner fra andre flokker.⁸⁹ Da de krigerske yanomamöene hørte at samfunn som deres, ifølge antropologisk teori kjempet om ressurser, særlig kjøtt, lo de og sa “Selv om vi liker kjøtt, liker vi kvinner mye bedre”,⁹⁰ og på et årsmøte i The Human Behavior and Human Evolution Society summerte Napoleon Chagnon opp debatten med å spørre “Hvorfor skal man slåss om bananer når man kan slåss om kvinner?”⁹¹

7 De enkle folkenes vern av naturen

Den tredje påstanden gjelder omsorg for naturen. Urfolkrepresentanter erklærer ofte at “Naturen

er en negativ korrelasjon mellom kvinners makt og mengden av ornamentene de bærer – jo mektigere kvinnene ble, jo mindre prydet, se Low 2000: 87.

⁸¹ Erchak and Rosenfeld 28: 99-133.

⁸² Seager 2000: 26-27.

⁸³ Low 2000: 182.

⁸⁴ E. A. Smith *Human Nature*, in press.

⁸⁵ Low 2000: 226.

⁸⁶ Betzig, (ed.). 1997: 4-9.

⁸⁷ Brandreth 1984: 8.

⁸⁸ Hoebel 1967: 83.

⁸⁹ Low 2000: 223-29.

⁹⁰ Chagnon, 1983: 86.

⁹¹ Gibbons, 1993.

er vår mor”, og gir oss på den måten inntrykk av at de oppfører seg som kjærlige og pliktoppfyllende barn overfor Moder Natur. Men Bobbi Lows empiriske undersøkelse av dette viser tydelig at en bevaringsetikk er meget sjelden i tradisjonelle samfunn, og forekommer ennå sjeldnere i atferd. Som folk i industrisamfunn handler folk i tradisjonelle samfunn slik det lønner seg for dem og deres slekt, punktum.⁹² I historien ser man resultatet av slik atferd i masseutryddelsene av fauna som skjer hver gang menneskene trenger inn i nytt land: Når de første mennesker kommer til Amerika, når de kommer til Australia eller til øyene i Stillehavet, blir alle store dyrearter som er lette å jakte på utryddet, og floraen kan bli ødelagt slik det skjedde på Påskeøya der innbyggerne hogg ned hvert eneste tre og gjorde etterkommernes fremtid miserabel.

Bobbi Low viser de rasjonelle grunnene bak overutnyttelsen av naturen – rasjonelle på individnivå bør vi si, for dette er i virkeligheten den amerikanske humanøkologen Garrett Hardins berømte *Allmenningens Tragedie*⁹³ gjentatt gang på gang. Low viser at tre faktorer bestemmer et samfunns innvirkning på miljøet – og ingen av disse har noe med ideologi eller religion å gjøre. De tre faktorene er befolkning, teknologisk effektivitet og lønnsomhet: Høy befolkningstetthet fører til sterkere innvirkning på miljøet, lav befolkningstetthet til svakere innvirkning. Teknologisk effektivitet fører til sterkere innvirkning på miljøet, teknologisk ineffektivitet til svakere innvirkning. Høy lønnsomhet fører til sterkere innvirkning på miljøet, lav lønnsomhet til svakere innvirkning. Bare i tre eller kanskje fire av de åtte alternativene finner man lav innvirkning på miljøet, men ikke i noe tilfelle kan dette tilskrives annet enn rasjonell egeninteresse.⁹⁴

For å summere opp: Når vi hører en urfolksrepresentant som sier “Naturen er vår mor,” bør vi ta mot dette med det akademiske sidestykket til et amerikansk ”Bronx cheer”. Naturen er nok deres mor, slik hun også er for industrisamfunnene, men akkurat som industrisamfunn har de enkle folkene ikke mye mot å gi naturen, deres mor, et blått øye og en brukken kjeve foruten å stikke av med kontanter og kredittkort. Faktisk oppfører både enkle samfunn og industrisamfunn seg akkurat som det frastøtende avkommet politiet prøver å beskytte aldrende mødre mot – og Ovid tok sørgelig feil.

8 Slutninger

Disse fire stikkprøvene av viktige deler av menneskelivet viser at troen på en gullalder i fortiden, før jordbruket kom, er fundamentalt feil. Vi i de postindustrielle samfunnene lever ikke i noen gullalder, men vi er i alle fall atskillig nærmere gullalderen enn steinalderfolkene var, målt ut fra subjektiv velvære og fredsommelighet. Hvem som hadde mest likhet, de eller vi, kan diskuteres, og bare når det gjelder naturødeleggelse, har de postindustrielle samfunnene utvilsomt et langt større synderegister – men ikke fordi steinalderfolkene var varmere naturvenner.

Fremskrittet kan ikke betviles selv om det er forholdsvis nytt - som historisk demografi og forlenget levealder viser. Uten tvil har det sin pris, og alvorlige tilbakeslag kan ventes, men det er

⁹² Low 1996: 353-79.

⁹³ Hardin, 1968.

⁹⁴ Low 1996.

usannsynlig at den velsignede kunnskapen går tapt selv om menneskeheten om en generasjon eller to må gjennom en trang flaskehals på grunn av overbefolkning og overutnyttelse av naturressurser.⁹⁵

De britiske historikerne Edward Hallett Carr⁹⁶ og John Harold Plumb⁹⁷ har rett i at historien kan påvise at det virkelig har vært fremskritt. Den kan også bidra til fremskrittet ved å vise at det ikke er en illusjon, og så ved å spørre hva som har drevet dette fremskrittet. En del av svaret er at det skyldes menneskets egeninteresse når den blir tøylet slik at den bidrar til det felles beste. Dette uromantisierende synet ble, for å gi Bernard Mandeville velfortjent ære, først fremlagt av ham i *The Fable of the Bees Or Private Vices, Public Benefits*⁹⁸ – og Mandeville med sitt svovelduftende rykte var den læreren som Adam Smith ikke våget å erkjenne.

Fremskrittet skyldes vitenskapelig og teknisk kunnskap, og den velstanden som både er virkning av og årsak til den. Derimot er det ikke bevis for at den gode viljens menn og kvinner har gjort mer nytte enn skade. Hvis vi studerer emnet slik det burde studeres, ved å ta for oss dem som i sin egen tid ble regnet som godviljens menn og kvinner, finner vi ofte at de følte særlig sterk godvilje for seg selv, og selv om den virker ekte, kan vi, som Russell Hardin skriver, ofte se at den førte til ulykke: “There is an implicit functionalism in much of normative argument in the social sciences. The assumption seems to be that, if things are done from certain motivations, they will serve society well. No matter what the class of motivations, this assumption is clearly false in general. The most benign motivations can be coupled with perverse understanding to produce dreadful results. And the most grasping, self-seeking motivations can produce massive, wonderful social benefits.”⁹⁹

Av slike grunner er mitt syn slett ikke det samme som den britiske historikeren Herbert Butterfield kritiserte i sin velkjente *The Whig Interpretation of History*.¹⁰⁰ Jeg ser ingen grunn til å forklare fremskrittet med å tilskrive fortidens store menn og kvinner progressive humanistiske synspunkter. Fremskrittet synes å ha mer til felles med evolusjonen selv, en langsom, famlende og planløs prosess som fører til noe bedre, uten at den har noe egentlig mål. Men at menneskenes levevilkår har blitt bedre, og at det skyldes økt kunnskap og velstand, er hevet over tvil – og ingen har beskrevet dette fremskrittet mer veltalende enn den største whighistorikeren av alle, Thomas Babington Macaulay, i essayet om Francis Bacon.

Tillegg

Kraniebrudd hos nordamerikanske indianere fra 4000 f. Kr. til 1800 e. Kr.

Stat	Periode	N	Prosent brudd.	Bruddrater	Dødsrate 1	Dødsrate 2
Kentucky	4-2000 B.C	521	10.7	428	321	214
Kentucky	4-2000 B.C	61	9.8	392	294	196
Tennessee	2-1000 B.C	51	9.6	384	288	192

⁹⁵ Hardin 1999.

⁹⁶ Carr 1976: 109-32, jfr. 133-56.

⁹⁷ Plumb 1969: 102-45.

⁹⁸ Mandeville 1714 (1714).

⁹⁹ Hardin 1995: 14-15.

¹⁰⁰ Butterfield 1965.

Illinois	2-1000 B.C	62	9.7	388	291	194
Virginia	1000-1000	37	5.4	216	162	108
Illinois	1000-1000.	54	5.5	220	165	110
Illinois	1000-1000	395	5.0	200	150	100
Virginia	1000-1600	77	3.9	156	117	78
Illinois	1000-1600	331	3.3	132	99	66
Illinois	1000-1600	83	1.2	48	36	24
Ontario	1400 A.D	295	3.4	136	102	68
New Mex.	800-1800	503	3.8	152	114	76
Texas	800-1700	92	2.2	88	66	44
Gj.snitt		197	5.7	226	170	113

.Data fra Steinbock 1976: 23.

Voldsdødsrater i dansk forhistorie, som vist av skjeletter

Periode	N	Violent deaths	Percent	Rate per 100,000
Mesolitisk	18	1	5.6	224
Tidl. neolitisk	11	2	18.2	728
Midt- og senneo.	388	1	0.3	12
Bronsealder	16	1	6.3	252
Jernalder	299	1	0.3	12
Vikingtid	82	3	3.6	144
Gjennomsnitt	136	1.5	5.7	229

Data fra Bennike 1985.

Litteratur:

- Argyle, M. "Causes and Correlates of Happiness" i D. Kahneman, E. Diener, and N. Schwarz (ed.), *Well-Being. The Foundations of Hedonic Psychology*, New York 1999: 353-73.
- Bennike, P., *Palaeopathology of Danish Skeletons. A Comparative Study of Demography, Disease and Injury*, Copenhagen 1985.
- L. L. Betzig, (ed.). *Human Nature. A Critical Reader*, New York 1997: 4-9.
- Biswas-Diener, Robert, and Ed Diener. 2001 "Making the Best of a Bad Situation: Satisfaction in the Slums of Calcutta." *Social Indicators Research* 55: 329-352.
- Bohannon, P. (ed.), *African Homicide and Suicide*, Princeton, New Jersey 1960.
- Brandreth, G., *The Bedside Book of Great Sexual Disasters*, London 1984: 8.
- Buruma I., and A. Margalit, *Occidentalism. The West in the Eyes of its Enemies*, New York 2004.
- H. Butterfield, *The Whig Interpretation of History*, New York 1965.
- Carr, E. H., *What is History?* Harmondsworth 1976.
- Chagnon, N., *Yanomamö. The Fierce People*, Fort Worth 1983.
- Cohen, M. N., "Prehistoric Patterns of Hunger" i L. F. Newman (ed.): *Hunger in History. Food Shortage, Poverty, and Deprivation*, Cambridge, Massachusetts 1990: 56-97
- Crawford, C. B., B. E. Salter and K. L. Jang, "Human Grief: Is Its Intensity Related to the Reproductive Value of the Deceased?" *Ethology and Sociobiology* 10: 297-307
- Creveld, M. van, *Supplying War. Logistics from Wallenstein to Patton*, Cambridge 1977.
- Dahl, O. *Grunntrekk i historieforskningens metodelære*, Oslo 1967: 131-33.
- Daly, M. and M. Wilson, *Homicide*, New York 1988.
- Diamond, J., *Guns, Germs and Steel. The Fates of Human Societies*, London 1997: 265-92.

- Dunbar, R., *Grooming, Gossip and the Evolution of Language*, London 1997: 77.
- Edgerton, R., *Sick Societies*, New York 1992.
- Ember, C., "Myths About Hunter-Gatherers", *Ethnology* XVII: 439-47.
- Erchak, G. M., and R. Rosenfeld, "Societal Isolation, Violent Norms, and Gender Relations. A Reexamination of Levinson's Model of Wife-Beating," *Cross-Cultural Research* 28: 99-133.
- Ferrill, A., *The Origins of War. From the Stone Age to Alexander the Great*, London 1985.
- Frederick, S. and G. Loewenstein, "Hedonic Adaptation" i Daniel Kahneman, Ed Diener, and Norbert Schwarz (ed.): *Well-Being. The Foundations of Hedonic Psychology*. New York 1999: 302-29.
- Gibbons, A., "Evolutionists Take the Long View on Sex and Violence," *Science*, vol. 261, no. 5124 (20. August 1993).
- Goodall, J., *The Chimpanzees of Gombe. Patterns of Behavior*, Cambridge, Massachusetts 1986: 488-534.
- Guilaine, J. and J. Zammit, *The Origins of War. Violence in Prehistory*, Malden, Massachusetts 2005.
- Hardin, G., "The Tragedy of the Commons," *Science* vol. 162 (1968): 1243-48.
- Hardin, G., *The Ostrich Factor. Our Population Myopia*, New York 1999.
- Hardin R., *One for All. The Logic of Group Conflict*, Princeton, New Jersey 1995.
- Hart, D., and R. W. Sussman, *Man the Hunted. Primates, Predators, and Human Evolution*, New York 2005: 210.
- Hastie, R. and R. M. Dawes, *Rational Choice in an Uncertain World*, Thousand Oaks, California 2001.
- Hoebel, E. A., *The Law of Primitive Man. A Study in Comparative Legal Dynamics*, New York 1967: 83.
- Howard, M., G. J. Andreopoulos and M. R. Shulman (ed.), *The Laws of War. Constraints on Warfare in the Western World*, New Haven 1994.
- Irwin, R., *For Lust of Knowing. The Orientalists and their Enemies*, London 2006.
- Kaiser, R. "Chief Seattle's Speech(es): American Origins and European Reception" i B. Swann and A. Krupat (ed.) *Recovering the Word. Essays on Native American Literature*, Berkeley, California 1987: 497-536.
- Keeley, L. H., *War Before Civilization. The Myth of the Peaceful Savage*, New York 1996.
- Keen, M. H., *The Laws of War in the Late Middle Ages*, Aldershot 1993: 106.
- Kittler, R., M. Kayser, and M. Stoneking 2003 "Molecular Evolution of *Pediculus humanus* and the Origin of Clothing." *Current Biology* 13: 1414-17).
- Kunter, M., "Frakturen und Verletzungen des vor- und frühgeschichtlichen Menschen." *Archäologie und Naturwissenschaften* 2 (1981).
- LeBlanc, S. A. with K. E. Register. *Constant Battles. The Myth of the Peaceful, Noble Savage*, New York 2003.
- Lee, R. B., *The !Kung San. Men, Women, and Work in a Foraging Society*, Cambridge 1990.
- Lenski, G., *Power and Privilege. A Theory of Social Stratification*, New York 1966.
- Lenski, G. and J. Lenski, *Human Societies. An Introduction to Macrosociology*, Singapore 1987.
- Levy, J. S., *War in the Modern Great Power System 1495-1975*, Lexington, Kentucky 1983.
- Littlefield, C. H., and J. P. Rushton, "When a Child Dies: The Sociobiology of Bereavement," *Journal of Personality and Social Psychology* 51: 797-802.
- Livi-Bacci, M., *Concise History of World Population*, Cambridge, Massachusetts 1992: 30-34.
- Low, B., "Behavioral ecology of conservation in traditional societies," *Human Nature* vol. 7

- (1996): 353-79.
- Low, B., *Why Sex Matters. A Darwinian Look at Human Behavior*, Princeton 2000: 215.
- Mandeville, B., *The Fable of the Bees*, Harmondsworth 1970 (1714).
- Mysterud, I. *Mennesket og moderne evolusjonsteori*, Oslo 2003.
- Næshagen, F. L. "Medieval Norwegian Religiosity: Historical Sources and Modern Social Science," *Scandinavian Journal of History* 25 (2000): 297-316.
- F. L. Næshagen, "Den kriminelle voldens U-kurve fra 1500-tall til nåtid." *Historisk Tidsskrift*, bd. 84: 411-27.
- Oelschlaeger, M. *The Idea of Wilderness. From Prehistory to the Age of Ecology*, New Haven: 1991.
- K. F. Otterbein, *The Evolution of War. A Cross-Cultural Study*, New Haven 1970.
- Plumb, J. H., *The Death of the Past*, London 1969.
- Pryor, F. L., *The Origins of the Economy. A Comparative Study of Distribution in Primitive and Peasant Economies*, New York 1977.
- Rummel, R. J., *Death by Government*, New Brunswick, New Jersey 1994.
- Said, E. W. *Orientalism. Western Conceptions of the Orient*, London 1995.
- Samaran, C., *D'Artagnan, capitaine des mousquetaires du roi. Histoire véridique d'un héros de roman*, Paris 1912.
- J. Seager, *The State of the Women in the World Atlas*, New York 2000: 26-27.
- Shermer, M. *The Borderlands of Science. Where Sense Meets Nonsense*, Oxford: 2001.
- E. A. Smith, "Why Do Good Hunters Have Higher Reproductive Success?" *Human Nature*, in press.
- Steinbock, R. T., *Paleopathological diagnosis and interpretation: bone diseases in ancient human populations*, Springfield Ill. 1976.
- Svendsen, P. *Gullalderdrøm og utviklingstro*, Oslo 1979 (1940).
- Thomas, E. M., *The Harmless People*, New York?
- Thornton, B. S. *Plagues of the Mind. The New Epidemic of False Knowledge*, Wilmington, Delaware 1999.
- R. G. Wilkinson, *Unhealthy Societies. The Afflictions of Inequality*, London 2003.